

ПРИНЦИПИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ НАРОДУ ДО ВІДПРАВЛЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

ШУВАЛЬСЬКА Люсьєна Романівна - кандидат юридичних наук, асистент кафедри юридичної психології юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

В статтє раскрываються условия включения представителей народа в списки присяжных в соответствии с требованиями национального законодательства. Автор подчеркивает, что деятельность суда присяжных обеспечивает более последовательное соблюдение принципов судопроизводства, в том числе состязательности и равноправия сторон, презумпции невиновности, законности, всесторонности, полноты и объективности, независимости судей, обеспечение обвиняемому права на защиту.

Ключевые слова: суд присяжных, народовластие, права человека, судопроизводство.

Постановка проблеми

Реалізація в Україні судової реформи передбачає, зокрема, реалізацію принципу участі народу в здійсненні правосуддя, що певною мірою сприяє: а) формуванню самостійної судової влади, незалежної від законодавчої та виконавчої гілок влади; б) гуманізації правоохоронної діяльності в дусі поважного ставлення до прав і свобод людини; в) підвищенню професіоналізму суддів, державних обвинувачів та захисників на рівні, що забезпечує якісну діяльність у змагальному процесі за участі присяжних.

Актуальність

Українська модель суду присяжних будучи створена за європейським зразком, водночас не позбавлена низки законодавчих недоліків, зокрема: відсутність окремого закону про присяжних, фрагментарне регулювання

у Кримінальному процесуальному кодексі України судочинства в суді присяжних та інше. У цій статті автор підкреслює недосконалість законодавчого регулювання формування суду присяжних, наводить вимоги до особи, яка може бути присяжним, що зумовлює актуальність дослідження.

Ступінь наукової розробки проблеми

Дослідження даної теми торкалося у своїх працях багато відомих вчених, зокрема: А. М. Бернюков, В. С. Бігун, М. В. Костицький, В. Т. Малярєнко, В. Я. Марчак, С. П. Погребняк, Т. І. Присяжнюк, О. О. Сидорчук, Т. А. Скуратовська, М. І. Ставнійчук, О. В. Стівба, В. М. Тернавська, Ю. С. Шемшученко, В. Ю. Шепітько, В. І. Шишкін та ін., проте цей правовий інститут є малодослідженим, внаслідок чого виникає багато проблемних питань та спорів з приводу його теоретичних положень серед вчених. Крім того, законодавчо закріплена форма функціонування суду присяжних в Україні, на думку автора, не виконує поставлених завдань здійснення правосуддя, якого очікує суспільство.

Мета статті

У даному дослідженні ми спробуємо розкрити вимоги, які ставить законодавець до особи присяжного як безпосередньої форми реалізації судової влади народом.

Виклад основного матеріалу

Україною у 1997 році ратифіковано Конвенцію «Про захист прав людини і осново-

положних свобод» де у статті 6 закріплено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Одночасно статтею 21 Конституції України встановлено та закріплено принцип невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини, а частиною першою статті 55 Конституції України закріплено, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом. Таким чином, невід'ємним правом народу України є можливість обирати справедливий суд – суд присяжних. Україною ще в у 1996 році проголошено та закріплено принцип безпосередньої участі народу України у здійсненні правосуддя.

Зокрема, у розділі 8 Конституція України, установивши загальні положення судової влади, передбачила участь у її реалізації представників народу. Сутність принципу участі народу у реалізації судової влади розкрито в частині 4 статті 124 Конституції України, згідно з якою народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Положення, що містяться у статті 127 Конституції України, передбачають здійснення правосуддя професійними суддями, а у визначених законом випадках – присяжними. Додаткове підтвердження цього можна знайти у статті 129 Конституції України, яка встановлює, що судочинство здійснюється суддею одноособово, колегією суддів або судом присяжних.

Добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних здійснюється за допомогою автоматизованої системи документообігу, згідно із затвердженим місцевою радою списком присяжних. Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням до відповідної місцевої ради, що формує і затверджує у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на території, на яку поширюється

юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам до присяжного і дали згоду бути присяжними. У разі неприйняття місцевою радою протягом двох місяців з моменту отримання подання рішення про затвердження списку присяжних територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради. Список присяжних затверджується один раз на три роки і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України.

Аналізуючи чинне законодавство про участь народу у відправленні правосуддя можна зробити певні висновки про те, що залучення громадян як присяжних регулюється шляхом встановлення різного роду цензів. Так, стаття 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює певні вимоги до особи, яка претендує на участь у здійсненні правосуддя як присяжний. Тому, якщо обрання припускає певний політичний і соціальний фільтр, загорнутий у демократичні форми, то спеціальні цензи, запроваджені законодавством, є частковим обмеженням прав народу щодо участі в правосудді.

Отже, для участі в правосудді як присяжного українське законодавство вимагає від особи відповідності наступним критеріям.

1. Громадянство. Список присяжних формується виключно із громадян України. Присяжний, фактично, виконує повноваження судді при здійсненні правосуддя і користується усіма правами та обов'язками професійного судді. Участь іноземців та осіб без громадянства, виходячи із принципу державного суверенітету і невтручання в діяльність України, не допускається. При цьому, не береться до уваги громадянство самого підсудного. Деякі політики проявляють неконституційну ініціативу щодо залучення суддів-іноземців для здійснення правосуддя в Україні по певних категоріях судових проваджень. Про це було зроблено заяву рядом народних депутатів та політичних експертів 30 червня 2016 року під час проведення експертного круглого столу щодо необхідності впровадження міжнародного елемента в ді-

яльність Вищого спеціалізованого антикорупційного суду. Зокрема, озвучено ідею про запрошення суддів-іноземців у статусі присяжних для розгляду проваджень даним судом. На наш погляд, думка про нездатність українців справедливо вершити правосуддя є неприйнятною, антидержавницькою і деструктивною. Зміцнення незалежності судової системи, в цілому, і суддів, присяжних, зокрема, буде справжньою гарантією справедливого правосуддя і захисту прав і свобод громадян України.

2. Вік. Питання віку, з якого особу можуть залучати до обов'язків присяжного і відповідно звільняти від них, є дискусійним. Наприклад, у США присяжним може бути громадянин, що досяг 21 року, а у Франції взагалі встановлено віковий ценз від 23 до 70 років. Законодавець виходить з різних міркувань при визначенні віку присяжного. При вирішенні цього питання слід враховувати те, що присяжні не є професійними суддями, не мають юридичної освіти, і при винесенні рішення керуються внутрішніми переконаннями, які формуються на основі власного життєвого досвіду. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжним може бути особа віком від 30 до 65 років. Вважається, що в 30 років людина набуває достатнього життєвого досвіду для здійснення правосуддя.

Життєвий досвід, так чи інакше, є у кожної людини. Під життєвим досвідом зазвичай розуміється сукупність уявлень про світ, які дозволяють скласти індивідуальну думку про той чи інший предмет, особу або явище. Проблема життєвого досвіду полягає в тому, що це знання про навколишнє дійсно набувається кожною особою самостійно. Чужий життєвий досвід відіграє значно меншу роль у становленні іншої людини. Кожен краще вчиться на власних помилках, які допоможуть зробити правильні висновки, приведуть до кінцевої мети. Взагалі, люди не поспішають приймати чужий життєвий досвід, приймати на віру чийсь переконання. Це відбувається тому, що чужий життєвий досвід часто стає протилежним власному.

Крім того, з позиції психології, маючи певний життєвий досвід, людина володіє більшою свободою: вона сама вирішує, коли

і яким чином їй поступити. Це безумовна перевага, адже тільки вільну особистість можна назвати такою, яка цілком відбулася і стала зрілою. При відсутності життєвого досвіду особистість буде вагатися, губитися, шукати підтримки в оточуючих. Але, маючи певний життєвий досвід, поступово особа звикає брати відповідальність на себе, замислюватися про наслідки своїх кроків, самостійно приймати рішення. Життєвий досвід завжди сприяє формуванню певного погляду на світ. Це думка складається з тих подій, які викликають у душі конкретний емоційний відгук. Індивідуалізація життєвого досвіду підкреслює основні цінності людини, те, як він приймає рішення, яке оточення поруч з ним знаходиться.

У колах правників існує думка про збільшення межі віку для зайняття посади судді й, відповідно, присяжного до 35 років, яка мотивується наявністю значно більшого життєвого досвіду, що впливає на якість правосуддя. Також, є думки про підвищення граничного віку для роботи на посаді судді й, відповідно, присяжного до 70 років для збереження професіоналів, працівників з вагомим життєвим досвідом.

3. Територіальний принцип. Передбачає проживання особи, яка претендує бути включеною в список присяжних, на території, на яку поширюється юрисдикція конкретного окружного суду. Беручи участь у розгляді справ представники народу допомагають реалізувати принцип колегіальності у правосудді. Забезпечення участі громадян саме за принципом територіальності у функціонуванні органів судової влади є ознакою демократичності, є одним із заходів соціального контролю за законністю і справедливістю діяльності місцевих судів та суддів. Обрання присяжними найкращих та найавторитетніших представників місцевого населення, провадження судочинства за їх безпосередньої участі, наближає суд до суспільства, зміцнює віру в справедливість судових рішень та сприяє зростанню авторитету судової влади. Крім того, це підвищує особисту відповідальність присяжних та професійних суддів за рішення, що приймаються.

Законом може бути передбачено інший, відмінний від територіального, принцип

формування списку присяжних для розгляду окремих категорій справ чи окремих категорій осіб.

4. Правосуб'єктність. Правосуб'єктність – категорія цілісна, і в галузі цивільного права вона утворює єдність правоздатності і дієздатності. Присяжний повинен володіти повною дієздатністю та деліктоздатністю. Особи з частковою дієздатністю або недієздатні особи не повинні допускатися до правосуддя як присяжні.

Правоздатність – це передбачена нормами права здатність (можливість) індивіда мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки. Правоздатність виникає з моменту народження і припиняється зі смертю особи. Дієздатність – це здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [6]. Дієздатність, на відміну від правоздатності, залежить від фізичного стану, віку особи, а також інших особистих якостей людини, що з'являються у неї в міру розумового, фізичного, соціального розвитку.

Дієздатність людини зростає поступово, з віком. Так, із 6 років дитина може вступати до дитячої громадської організації, у 14 років за згодою батьків піти на роботу, у 16 років людина може бути притягнута до адміністративної відповідальності, у 18 – отримує право брати участь у виборах тощо. Саме з досягненням повноліття – 18-річного віку – людина набуває повної дієздатності в більшості галузей права.

Обмеження дієздатності відбувається за рішенням суду у зв'язку з існуванням однієї із таких обставин: психічним розладом особи, що істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; зловживанням спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, що призводить до скрутного матеріального становища самої особи або її сім'ї, а також інших осіб, яких вона зобов'язана утримувати.

Фізична особа може бути визнана недієздатною у зв'язку з тим, що особа хворіє на психічний розлад, що має стійкий хронічний

характер, унаслідок чого не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Ніхто не може бути обмежений у дієздатності інакше як за рішенням суду і відповідно до закону. Деліктоздатність – це здатність нести відповідальність за вчинені правопорушення. Передумовою деліктоздатності є осудність, тобто здатність у момент вчинення суспільне небезпечного діяння усвідомлювати свої дії і керувати ними.

5. Відсутність хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного. Та обставина, що громадянин визнаний обмежено дієздатним або недієздатним, може бути підтверджена наявністю відповідного рішення суду. Наявність хронічного психічного чи іншого захворювання, що може перешкоджати виконанню обов'язків народного засідателя, встановлюється з відповідних медичних документів, висновку експертизи. Особа, яка виявила бажання бути включеною в список присяжних, повинна пройти медичний огляд та надати медичні довідки про те, що вона не перебуває на відповідному диспансерному обліку в медичному закладі та у неї відсутні хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного.

Така заборона дозволяє уникнути труднощів у судовому процесі при спілкуванні з психічно невірноваженими людьми і, найголовніше, запобігти винесенню неправосудного вердикту. Звичайно ж особа, хвора на психічне захворювання, яка перебуває на обліку в психоневрологічному диспансері, але не визнана судом недієздатною, об'єктивно не в змозі виконувати обов'язки присяжного. Досить проблематичною вбачається участь у судовому засіданні в якості присяжних, зокрема, осіб з фізичними вадами, наприклад: сліпих, німих чи глухих. Фактично ці особи не можуть повноцінно виконувати обов'язки присяжних. Участь у здійсненні правосуддя таких осіб, на наш погляд, суперечить принципу безпосередності. Тому більш доцільним видається безумовне звільнення таких громадян від виконання обов'язків присяжних. Хоча не може бути виключена можливість того, що згодом, при відповідному рівні роз-

витуку техніки, ця категорія осіб може бути допущена до виконання обов'язків присяжних.

6. Відсутність незнятої чи непогашеної судимості, накладення адміністративного стягнення протягом останнього року за вчинення корупційного правопорушення. Найявністю не знятої чи не погашеної судимості підтверджується вирок суду, матеріалами про звільнення від відбування покарання. Те, що стосовно певної особи проводиться досудове розслідування чи судовий розгляд кримінального провадження, може бути підтверджено довідкою відповідного органу. Судимість – це особливий правовий стан особи, створений реалізацією кримінальної відповідальності, який виникає у зв'язку з ухвалою обвинувального вироку суду за вчинений нею злочин і призначенням покарання та тягне певні, несприятливі для засудженого, правові наслідки, що виходять за межі покарання. Погашення судимості – це автоматичне її припинення при встановленні передбачених законом умов. Головним з них є невчинення особою протягом строку судимості нового злочину. Стаття 89 Кримінального кодексу України встановлює диференційовані строки погашення судимості залежно від виду і строку покарання, відбуртого винним. У деяких випадках судимість погашається самим фактом відбуття покарання або звільнення від нього. Під зняттям судимості розуміється дострокове припинення судимості рішенням суду. При знятті судимості на відміну від її погашення перебіг встановленого законом строку і невчинення особою нового злочину самі по собі, автоматично, не припиняють стан судимості. Потрібен розгляд цього питання судом. Особи, на яких протягом останнього року за рішенням суду накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення, не можуть виконувати обов'язки присяжного.

7. Професійна діяльність. Значення професії при допуску до інституту присяжних не є дискримінаційним положенням. Тут мова йде про те, щоб посадові, службові та інші особи, що здійснюють публічну діяльність та функції делеговані їм державою, не допускалися до судочинства як присяжні в силу виконуваних ними повноважень. У Законі

«Про судоустрій і статус суддів» є вичерпний перелік посад, несумісних з обов'язками присяжного, а саме: народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя.

8. Володіння державною мовою. Цей критерій має важливе практичне значення, оскільки досить поширеними є випадки, коли громадянин не володіє або в недостатній мірі володіє мовою судочинства. У такому випадку він не може бути залучений до розгляду справи як присяжний, тому що не зможе зрозуміти позицію обвинувачення, захисту, самого підсудного, показання свідків, висновки експерта, правильно оцінити надані докази. Звичайно, у такому випадку можна залучити перекладача для присяжного, але це ускладнить сам процес та не гарантуватиме повного розуміння таким присяжним суті справи і, що найголовніше, не відповідатиме інтересам підсудного. Якщо громадянин, який не володіє мовою судочинства, залучається до участі у розгляді справи як присяжний, він підлягає заміні ще до початку судового розгляду.

Крім того, згідно зі статтею 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судочинство і діловодство в судах України проводяться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. Однак це положення не поширюється на суб'єктів, що здійснюють правосуддя (професійних суддів і присяжних), оскільки згідно з принципом безпосередності їх внутрішнє переконання у судовому провадженні має формуватися шляхом безпосереднього сприйняття кожним усього, що відбувається в судовому засіданні. Одне лише припущення, що професійний суддя або присяжний, які не володіють мовою судочинства, неадекватно сприймають

те, що відбувається в судовому засіданні, й осмислюють досліджувані факти опосередковано, через перекладача, породжує недовіру до справедливості судового рішення у справі.

До списку присяжних не може бути включена особа, яка не виявила бажання брати участь у здійсненні правосуддя. Наявність згоди бути присяжним має бути підтверджена відповідною заявою цієї особи. Соціально продуманим слід також вважати підхід українського законодавця у питанні звільнення від обов'язків народного засідателя за їх письмовою заявою, якщо вони за релігійними переконаннями вважають для себе неможливим брати участь у здійсненні правосуддя. Такий підхід дозволяє кожній особі, з огляду на релігійні переконання, вважати себе вільною від участі у здійсненні правосуддя. Безумовно, при реалізації цієї підстави виникатимуть проблеми, оскільки досить важко визначити критерії, за якими голова відповідного суду повинен буде звільнити цих осіб від обов'язків народного засідателя. За законодавством багатьох країн (наприклад, Великої Британії, Російської Федерації та ін.) до категорії громадян, які не можуть виконувати обов'язки судового засідателя за релігійними переконаннями, належать тільки священнослужителі.

Як поважна причина звільнення від виконання обов'язків народного засідателя у конкретній справі повинна фігурувати необ'єктивність, що викликає обґрунтовані сумніви внаслідок вчиненого на цю особу незаконного впливу, наявності в неї упередженої думки, знання нею обставин справи з непроцесуальних джерел, а також інші причини.

Отже, суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції. Усі питання, пов'язані з судовим розглядом, судді і присяжні вирішують спільно.

Прокурор або суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. Письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про можливість, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження судом

присяжних додається до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, які передаються до суду.

Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. На думку автора, це є обмеженням права на суд присяжних і не відповідає міжнародним стандартам судочинства. Крім того, суспільство вважає, що суд за участі представників народу є більш справедливим, враховуючи міжнародний досвід, доцільним було би встановити перелік злочинів, які могли би розглядатися судом присяжних, а не брати за критерій відбору тільки можливість санкції статті Особливої частини Кримінального кодексу України призначення покарання у виді довічного позбавлення волі.

Після призначення судового розгляду судом присяжних головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних.

Письмовий виклик має бути вручений присяжному під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. У виклику зазначаються день, час і місце проведення судового засідання, права та обов'язки присяжного, перелік вимог до присяжних, а також підстави для увільнення їх від виконання обов'язків, припис про явку, а також обов'язок присяжного (чи іншої особи, яка одержала виклик для передачі його присяжному) невідкладно повідомити суд про причини неможливості явки. На підставі письмового виклику роботодавець зобов'язаний звільнити присяжного від роботи на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя.

Відбір присяжних здійснюється після відкриття судового засідання. Головуючий повідомляє присяжним, яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, передбачені статтею 386 Кримінального процесуального кодексу України, а також умови їх участі в судовому розгляді.

Кожен із присяжних має право заявити про неможливість його участі в судовому розгляді, вказавши на причину цього, та заявити собі самовідвід.

Присяжний має право:

1) брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні;

2) робити нотатки під час судового засідання;

3) з дозволу головуючого ставити запитання обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, іншим особам, які допитуються;

4) просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Присяжний зобов'язаний:

1) правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод, передбачених Кримінальним процесуальним чи іншим законодавством, для його участі в судовому розгляді, його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе;

2) додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого;

3) не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду;

4) не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього;

5) не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням;

6) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Для з'ясування обставин, що можуть перешкоджати участі присяжного в судовому розгляді, прокурор, потерпілий, обвинувачений з дозволу головуючого можуть ставити присяжним відповідні запитання.

Кожному з присяжних, який з'явився, учасники судового провадження можуть заявити відвід з підстав, передбачених статтями 75 і 76 Кримінального процесуального кодексу України.

Усі питання, пов'язані зі звільненням присяжних від участі в розгляді кримінального провадження, а також із самовідводом і відводом присяжних, вирішуються ухвалою суду у складі двох суддів, що постановляється після проведення наради на місці без виходу до нарадчої кімнати, крім випадків, коли вихід до нарадчої кімнати буде визнаний судом необхідним. У разі якщо судді не прийшли до одноголосного рішення щодо вирішення питання, пов'язаного зі звільненням присяжного від участі в розгляді кримінального провадження або самовідводом чи відводом присяжного, присяжний вважається звільненим від участі в розгляді кримінального провадження або відведеним.

Якщо після проведення вищевказаних процедур відбору присяжних залишилося більше необхідної для участі в судовому розгляді кількості, то вони визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа тих осіб, що не були звільнені або відведені від участі в розгляді кримінального провадження. Якщо в результаті виконання вищезазначених дій присяжних залишилося менше необхідної для участі в судовому розгляді кількості, секретар судового засідання за вказівкою головуючого викликає присяжних додатково.

Після відбору основних присяжних відбирається двоє запасних присяжних з додержанням зазначених правил. Прізвища відібраних основних і запасних присяжних заносяться до журналу судового засідання в тому порядку, в якому їх було відібрано. Запасні присяжні під час судового засідання постійно перебувають на відведених їм місцях і до ухвалення вироку можуть бути включені до складу основних присяжних у разі неможливості кого-небудь з основних присяжних продовжувати участь у судовому розгляді.

Про заміну вибулих основних присяжних запасними суд присяжних постановляє ухвалу.

Усі присяжні повинні скласти присягу, перед тим як розпочнуть розгляд справи. У ній вони присягають виконувати свої обов'язки чесно і неупереджено, брати до уваги лише досліджені в суді докази, при вирішенні питань керуватись законом, своїм внутрішнім переконанням. Хоча присяга має переважно етичний характер, її порушення може значною мірою повпливати на об'єктивність та неупередженість судового розгляду і в подальшому винесення рішення. У такому випадку присяжний повинен понести відповідальність, що нам власне демонструє іноземний досвід. Українське законодавство та законопроекти на сьогодні не передбачають санкцій за порушення присяжним присяги. Світова практика йде шляхом накладення штрафу та відсторонення від справи такого присяжного.

Отже, після закінчення відбору основних і запасних присяжних вони займають місця, відведені їм головуючим. За пропозицією головуючого присяжні складають присягу такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю виконувати свої обов'язки чесно і неупереджено, брати до уваги лише досліджені в суді докази, при вирішенні питань керуватись законом, своїм внутрішнім переконанням і совістю, як личить вільному громадянину і справедливій людині». Текст присяги зачитує кожен присяжний, після чого підтверджує, що його права, обов'язки та компетенція йому зрозумілі.

Прокурору, обвинуваченому, потерпілому та іншим учасникам кримінального провадження протягом усього судового розгляду забороняється спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним законодавством. Це пов'язано із принципом незалежності суду та недопустимості незаконного впливу на присяжного.

Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження у випадках: невиконання своїх обов'язків; за наявності обґрунтованих підстав вважати, що він у результаті незаконного впливу втратив неупередженість, необхідну для вирішення питань кри-

мінального провадження відповідно до закону.

Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження за ініціативою головуючого рішенням більшості від складу суду присяжних, яке приймається в нарадчій кімнаті та оформлюється вмотивованою ухвалою. У разі усунення присяжного до складу суду включається запасний присяжний, після чого судовий розгляд продовжується, або, у разі відсутності запасного присяжного, здійснюється відбір нового присяжного в передбаченому порядку, після чого судове провадження розпочинається з початку.

Отже, підсумовуючи викладене, необхідно відзначити, що діяльність суду присяжних забезпечує більш послідовне дотримання принципів судочинства, у тому числі змагальності й рівноправності сторін, презумпції невинуватості, законності, всебічності, повноти й об'єктивності, незалежності суддів, забезпечення обвинуваченому права на захист.

Суд присяжних необхідно розглядати як інструмент розвитку в Україні змагальної процесуальної форми судочинства, а також як засіб усунення таких недоліків у процесуальній діяльності як професійна деформація суддів при сприйнятті обставин справи, ігнорування ними процедури розгляду справи, певний ступінь впливу на прийняття рішення професійного судді про винність особи.

Головними критеріями залучення представників народу до відправлення правосуддя в Україні є досягнення визначеного віку, наявність громадянства України та правосуб'єктності, проживання на відповідній території та володіння державною мовою, відсутність хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного, судимості та належності до певних професій. Звичайно, ці критерії потребують певного вдосконалення, що підвищить якість правосуддя. Але головними принципами відбору присяжних залишається незалежність, неупередженість та відсутність незаконного впливу, які необхідно зміцнювати в національному судочинстві.

АНОТАЦІЯ

У статті розкриваються умови включення представників народу в списки присяжних відповідно до вимог національного законодавства. Автор підкреслює, що діяльність суду присяжних забезпечує більш послідовне дотримання принципів судочинства, у тому числі змагальності й рівноправності сторін, презумпції невинуватості, законності, всебічності, повноти й об'єктивності, незалежності суддів, забезпечення обвинуваченому права на захист.

Ключові слова: суд присяжних, народовладдя, права людини, судочинство.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14, з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. – Проект Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», 2018 р. – 54 с.
2. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р. : (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2016 р. – 76 с. – (Закони України).
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 квіт. 2018 р. : (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2018 р. – 212 с. – (Кодекси України).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 12 квіт. 2018 р. : (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2018 р. – 408 с. – (Кодекси України).
5. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30.09.2016 р. : (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2016 р. – 144 с. – (Закони України).
6. Ілейко В. Р., Первомайський В. Б. Теоретичний аналіз понять «дієздатність», «недієздатність», «обмежена дієздатність» в Цивільному кодексі України у редакції від 16.01.2003 року // Архів психіатрії. – 2007. – Т. 13, № 1-2. – С. 38-42.

SUMMARY

In the article, conditions for including representatives of the people in jury lists in accordance with the requirements of national legislation are described. The author emphasizes that the activity of the jury ensures more consistent adherence to the principles of legal proceedings, including adversarial and equal rights of the parties, the presumption of innocence, legality, comprehensiveness, completeness and objectivity, the independence of judges, and ensures the right to defense of the defendant.

The Ukrainian model of the jury trial is based on the European model, while not being devoid of a number of legislative shortcomings, such as the absence of a separate law on jurors, fragmentary regulation in the Criminal Procedure Code of Ukraine in jury trials, and so on. In this article, the author emphasizes the imperfection of legislative regulation of the formation of a jury, imposes requirements on a person who can be a juror.

A jury should be considered an instrument of development of the adversarial procedural form of legal proceedings in Ukraine, as well as a means of eliminating such shortcomings in procedural activities as professional deformation of judges in the perception of circumstances of a case, disregard of a certain degree of influence on the decision making of a professional judge on the guilt of a person.

The main criteria for involving representatives of the people in the administration of justice in Ukraine are reaching a certain age, holding a citizenship of Ukraine and being registered as a legal entity, residing on the respective territory and speaking the state language, absence of chronic mental or other diseases that impede the performance of the duties of jurors, convictions and affiliations to certain professions. Of course, these criteria require some improvement, which will improve the quality of justice. However, the main principles of the selection of jurors are independence, impartiality and the absence of unlawful influence, which need to be strengthened in the national legal process.

Key words: jury, democracy, human rights, legal proceedings.